

Кутузов виконав свій обов'язок – він врятував Росію і можна навіть сказати Європу від погибелі для нащадків, вдалося вивести Росію з тяжкого становища, прославити в увесь світ як непереможну і всі завдяки як його геніальності, але та її щирою любви до свого народу[2, с. 56].

Кутузов був геніальним полководцем. Справедливо шанувався не лише видатним стратегом і тактиком, але одним з кращих військових інженерів Росії. Він володів яким і тонким розумом, твердою волею, глибокими військовими знаннями і великим бойовим досвідом. Як стратег він завжди намагався вивчити свого супротивника, вмів врахувати всі елементи обстановки і неухильно прагнув до досягнення наміченої мети. Головна особливість його військового таланту - обережність. Глибоко обмірковуючи кожний свій крок, він намагався брати хитрістю там, де застосування сили було недоцільно. Рівновага його ясного розуму і неухильної волі ніколи не порушувалося. Він умів бути привабливим у зверненні, розумів натуру російського солдата, умів піднімати його дух і користувався безмежною довірою своїх підлеглих.

Те, що Михайло Іларіонович Кутузов був найбільшим воєначальником, викликає сумнів тільки у західних істориків, які вважають, що Наполеона перемогла не російська армія, а російський мороз. Судження це на мою думку дуже убоге - адже росіяни знаходилися у тих же умовах, що і французи (до того ж у середній Росії в кінці вересня і на початку жовтня ніхто ніколи не замерзав).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тарле В. Є. Михаил Илларионович Кутузов - полководец и дипломат / В. Є. Тарле. – М.: 1945. – 450 с.
2. Байов А. К. Курс истории русского военного искусства в 7 томах. Т. 7. Воинская комиссия 1801 г. – Бородинское сражение / А. К. Байов. – СПб.– 1913. – 469 с.
3. Брагин М. Г. «Кутузов»: Молодая гвардия / М. Г. Брагин. – М.: 1995. 120 с.
4. Пунін Л. Н. Фельдмаршал Кутузов / Л. Н. Пунін. – М.: Военное Издательство Министерства Обороны СССР. – 1957. – 233 с.
5. Сироткин В. Г. Отечественная война 1812 года: Кн. Для учащихся ст. классов сред. шк. / В. Г. Сироткин. – М.: Просвещение. – 1988. – 255 с.: ил.
6. Окунев Н. А. Рассуждение о больших военных действиях, битвах и сражениях, происходивших при вторжении в Россию в 1812 году Н. А. Окунев. – Санкт-Петербург. – 1841. – 301 с.

Радецький В.

Науковий керівник –доц. Валіон О. П.

РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ МАКСИМІЛІАНА РОБЕСП'ЄРА

Впродовж усієї Великої Французької революції серед багатьох ворогів, які оточували революційну Францію як із зовні, так із середини країни, особливе місце посідало католицьке духовенство. Серед населення поширювалася думка: «*Церква – ворожа, тож нехай буде покінчено назавжди з католицьким культом!*» [1, с. 121]. Особливого розмаху боротьба із Католицькою церквою набула під час перебування при владі якобінців. Одразу слід відмітити, що серед верхівки якобінців не було єдиного погляду на засоби релігійної боротьби, тому, досліджуючи особливості революційної боротьби з Католицькою церквою, особливу увагу слід звернути на релігійні погляди лідера якобінського руху Максиміліана Робесп'єра. Їх вивчення допоможе не лише проаналізувати особливості світогляду Робесп'єра, а й дасть змогу краще зрозуміти ідеологію якобінства в цілому.

Виходячи з актуальності теми дослідження, автор поставив за мету простежити еволюцію релігійних поглядів Максиміліана Робесп'єра в контексті аналізу ідейної платформи якобінської диктатури, а також розкрити ставлення лідера якобінців до процесу дехристиянізації у революційній Франції.

В історіографічній базі дослідження особливе місце посідає праця французького історика А. Олара [3], в якій автор робить спробу простежити релігійну ситуацію у Франції впродовж революції 1789–1794 рр. Проблема еволюції світогляду Робесп'єра яскраво висвітлена у статті Е. Серебрянської [5]. Окремі аспекти вивчення релігійного питання у революційній Франції досліджували М. Домнич [1], Я. Захер [2], Ф. Маутнер [4].

Варто зауважити, що релігійні погляди Максиміліана Робесп'єра не слід оцінювати із позицій сучасності. Такий аналіз необхідно робити, користуючись ідеями, які панували у XVIII ст. загалом, а також тими, що породила Французька революція зокрема.

Максиміліан Робесп'єр одразу після народження був охрещений в Католицькій церкві. Згодом Робесп'єр заявить, що *«зі шкільної лавки я був доволі поганим католиком»*. Абат Пруар, помічник директора лицю Людовіка Великого, де навчався Робесп'єр, розповів про ставлення майбутнього лідера яacobінів до релігії: *«Із всіх предметів, що викладаються в виховних закладах, найбільш важко Робесп'єру давалися ті, які мали безпосереднє відношення до релігії... Молитва, релігійні обряди, богослужіння, сповідь – все це було йому ненависно... Робесп'єр причащався часто, але через свою лицемірність»* [3, с. 161–162]. Таку позицію можна пояснити тим, що ще з дитинства Робесп'єр «відчув дух епохи» та під філософськими ідеями відійшов від католицизму. Але, незважаючи на це, до 1789 р. релігійні погляди Робесп'єра майже нічим не відрізнялися від поглядів більшості членів Установчих зборів.

Релігійний світогляд лідера яacobіньського руху формувался під впливом ідей французьких просвітників. Зокрема, Робесп'єр завжди виступав проти антихристиянських поглядів Вольтера, який говорив, що необхідно *«привести людей, наскільки це можливо, до первісної релігії»*. Проте Робесп'єр був прихильний до ідей авторитетного в часи революції просвітника абата Рейналя: *«Держава не створена для релігії, але релігія створена для держави... Тільки влада може заборонити установлений культ, прийняти його знову або навіть зовсім обходитися без нього»*. Проте найбільший вплив на формування релігійних поглядів Робесп'єра мав Жан-Жак Руссо, який і навів Робесп'єру ідею культу Верховної Істоти [3, с. 12–18].

Перші прояви особливих релігійних ідей Робесп'єра почали простежуватися ще в перший період Французької революції, коли Національні збори 26 серпня 1789 р. урочисто проголосили Декларацію прав людини і громадянина. Саме завдяки активній позиції Робесп'єра, автори відкинули пропозиції духовенства ввести у текст Декларації перелік обов'язків людини та зробили посилання на невідомого бога, безсмертного законодавця: *«Національні збори визнають і проголошують перед обличчям і під заступництвом Верховної Істоти наступні права людини і громадянина...»* [4, с. 27–28].

Після приходу до влади яacobінів внаслідок перевороту 2 червня 1793 р. особливого розмаху набрав наступ на Католицьку церкву, який пізніше отримав назву «дехристиянізація». Ідеологами руху стали відомі революціонери Дюмон, Фуше, Шомет, Екбер. Основними напрямками дехристиянізації стало закриття або переоблаштування церков, знищення церковних цінностей, введення замість григоріанського календаря нового республіканського, переслідування священнослужителів та їх примус до складання присяги перед Республікою, заміна церковних назв та свят на світські, заохочення Конвентом одруження католицького духовенства.

Позиція Робесп'єра щодо такої релігійної політики яacobінів є доволі своєрідною – впродовж розпаду дехристиянізації Робесп'єр довгий час взагалі не висловлювався відносно цих питань. Відомо лише, що в його записах є помітка про необхідність відкласти введення нового республіканського календаря. Таке пасивне ставлення критикує утопіст, керівник руху «рівних» Гракх Бабеф, зазначаючи, що Робесп'єр *«закликав всіх французів до мовчання щодо релігійних справ»*. Бабеф також остерегається, що така бездіяльність Робесп'єра *«скоро змусить нас зробити ще декілька кроків назад»* в досягненнях революції [1, с. 120–127].

Наступною спробою знищення християнства в революційній Франції стало ведення атеїстичного за своєю природою культу Розуму. Новий культ, заснований на ідеях французьких просвітників Вольтера, Руссо, Франкліна, Монтеск'є, був не зрозумілий простому населенню, а здобув підтримку лише у вищих освічених колах французького суспільства. Доволі швидко культ Розуму під революційними ідеями почав трансформуватися у культ Свободи, а пізніше у культ Вітчизни, де головними об'єктами поклоніння стали не філософи, а «трійка» – Марат-Шальє-Лепелетьє. На початках Робесп'єр пасивно ставився до нового культу, але поступово в нього визріли дві причини для боротьби з ним: політична та релігійна. Лідер яacobінів вважав, що така діяльність прихильників ідей Шометта та Ебера посилить ворожість зарубіжних країн щодо Франції. З іншого боку, новий культ повністю суперечив уже сформованому під впливом ідей Руссо дійсному релігійному світогляду Робесп'єра.

1 фримера II року (21 листопада 1793 р.) на засіданні якобінського клубу Робесп'єр виступив із промовою, яка була спрямована на критику атеїстичного культу Розуму. Він заявив, що *«атеїзм – аристократичний, а ідея ж Верховної Істоти ... глибоко народна»*. Саме цей виступ став своєрідним переломним моментом у ставленні Робесп'єра до релігійної ситуації у Франції, а також передумовою до утвердження нового культу Верховної Істоти [3, с. 130–131]. Цей культ повністю відповідав тим соціальним функціям, які Робесп'єр покладав на релігію, адже допоміг би відмовитися від дехристиянізації, не повертаючись до Католицької церкви.

Наступним кроком Робесп'єра, що мав помітне місце у релігійному житті Франції, був виступ у Конвенті 18 флореаля II року (7 травня 1794 р.), де лідер якобінців проголосив *«Доповідь від імені Комітету Громадського Порядку про співвідношення релігійних і моральних ідей з республіканськими принципами та про національні свята»*. У доповіді Робесп'єр завдав нищівної критики атеїзму та розтлумачив деякі ідеї власного дійсного культу: *«Ідея Верховної Істоти і безсмертя душі є постійним закликком до справедливості: як наслідок – ця ідея соціальна та республіканська»*. Після доповіді Робесп'єр надав Конвенту декрет, який проголошував, що *«французький народ визнає існування буття Верховної Істоти і безсмертя душі»*. Конвент без усяких суперечок повністю затвердив декрет про Верховну Істоту. Увечері того ж дня Робесп'єр також виступив у Якобінському клубі з аналогічною промовою, що викликала всезагальне захоплення якобінців [2, с. 27–30].

Провінції почали активно заявляти про прихильність до робесп'єрівського культу, тому з метою попередження появи регіональних відмінностей 20 преріаля II року (8 червня 1794 р.) було організовано публічне урочисте свято Верховної Істоти. На ньому Робесп'єр двічі виступав з промовами. Через кілька тижнів Буассі д'Англ із захопленням писав: *«Коли Робесп'єр говорив про Верховну Істоту народу ... він нагадав мені Орфея, який навіював людям початки просвітлення і моральності»*. Саме після урочистостей стало очевидним те, що культ Верховної Істоти утвердився в Франції як національний, а Робесп'єр став ідеологом і верховним жерцем. Він вірив, що ввів нову релігію, яка викликала захоплення у населення [3, с. 209–210].

Робесп'єр прагнув релігії, яка б базувалася на двох догматах: на існуванні Верховної Істоти та безсмерті душі, проте така догматика характерна лише для теоретичного осмислення культу. Не зважаючи на появу великої кількості офіційних требників та катехізисів, на практиці культ Верховної Істоти далеко не всюди відповідав замислу Робесп'єра: католики, подекуди, сприймали його як відновлення старої релігії, колишні прихильники культу Розуму вважали Верховну Істоту вищим рівнем Розуму. Поступово робесп'єрівський культ почав набирати рис не так релігійних, як патріотичних. Таким чином культ Верховної Істоти не вирішив завдань, що на нього поклав Робесп'єр – як традиційний католицизм, так і дехристиянізація продовжували існувати [2, с. 49–53].

9 термідора II року (27 липня 1794 р.) Максиміліана Робесп'єра було арештовано, а на наступний день – гільйотиновано. Причини такого рішення не були лише політичні. Конвент також хотів покінчити із його релігійним деспотизмом, з тією державною релігією, первосвящеником якої і був Робесп'єр.

Отже, аналіз даної проблеми дає змогу прослідкувати певну еволюцію релігійного світогляду Максиміліана Робесп'єра: від раціональної системи світосприйняття, що сформувалася під впливом французьких просвітників, до утопічного розуміння релігії як морального інституту та своєрідного «захисника революції» в Французькій республіці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Домнич М. Я. Великая французская буржуазная революция и католическая церковь / Марк Яковлевич Домнич; [ответственный редактор А. З. Манфред]. — М.: издательство Академии Наук СССР, 1960. — 194 с.
2. Захер Я. Великая французская революция и церковь: в 2 томах / Яков Захер. — М., 1931. — Т. 2. — 184 с.
3. Олар А. Культ Разума и культ Верховного Существово время Французской революции / Альфонс Олар; [пер. Е. С. Коц, А. Н. Карасика]. — М.: «Сеятель», 1925. — 235 с.
4. Маутнер Ф. Атеизм в эпоху Великой французской революции / Фриц Маутнер; [пер. с нем. И. Я. Колубовского]. — Ленинград–Москва: Издательство «Петроград», 1924. — 74 с.
5. Серебрянская Е. З. Об эволюции мировоззрения Робеспьера / Е. З. Серебрянская // «Из истории якобинской диктатуры»; Труды межвуз. науч. конференции по истории якобинской диктатуры. — 1962. — С. 263–316.